Bijlage HAVO

2021

tijdvak 1

oud programma **geschiedenis**

Bronnenboekje

HA-1021-h-21-1-b

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 1
In 1545 verscheen deze prent van een onbekende kunstenaar, met als titel 'Christus en de Schaapskooi':

Toelichting:
De prent verwijst naar een citaat uit de Bijbel: "Waarachtig, ik verzeker u: wie de schaapskooi niet binnengaat door de deur maar ergens anders naar binnen klimt, is een dief of een rover".
In de deuropening van de schaapskooi staat Christus, naast hem staat een man met een bijbel. Op het dak bevinden zich de paus en andere katholieke geestelijken. Op de voorgrond proberen katholieke geestelijken kerkgangers te overtuigen om ook op het dak te klimmen.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 2
In 1564 werd de calvinist Christoffel Fabritius ter dood veroordeeld in Antwerpen. De voltrekking van het vonnis wordt beschreven in een gerechtelijk verslag:

> Op dat moment [dat de vlammen uit de takkenbossen sloegen] zag men hoe vanaf de andere kant (over de schouders van de dichtstbijzijnde toeschouwers) twee, drie, vier stenen werden geworpen in de richting van de beul of de plek waar de terechtstelling plaatsvond. De beul en een paar anderen, te weten een gerechtsdienaar en een burger, werden verwond, wat onder het reeds geschrokken volk zo'n angst veroorzaakte dat iedereen, zonder te weten wat er aan de hand was, een goed heenkomen zocht. Dit zette een groepje jongens aan tot het werpen van meer stenen (het kunnen er vijftig tot zestig geweest zijn), zowel naar de beul als naar de gerechtsdienaren (…).

bron 3
Sir Fulke Greville, afkomstig uit het hof van de Engelse koningin, schrijft tijdens een bezoek aan Delft in 1580 over een ontmoeting met Willem van Oranje:

> Zijn belangrijkste kledingstuk was een gewaad, van het type waar – zo durf ik oprecht te zeggen – een eenvoudige rechtenstudent niet graag mee over straat zou gaan. Zijn wambuis[1)] was niet geknoopt, en evenmin van kostbare stof. Zijn vest – dat daaronder zichtbaar was – had veel weg van de best gebreide exemplaren waarin onze bootslui ons voortroeien. Zijn gezelschap bestond uit burgers van deze stad van bierbrouwers, en hij ging zo vriendschappelijk met hen om dat ik – als ik hem niet van gezicht had gekend – geen enkel standsverschil tussen hen had kunnen waarnemen, of enige terughoudendheid over het onvergelijkbare van zijn belang en status tegenover die van de massa.

noot 1 een gevoerd vest

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 4
In 1775 verschijnt in het Nederlandse weekblad *De Vaderlander* een brief, gericht aan de fictieve jonkvrouw Alintera. Hieronder volgt het laatste deel van deze brief:

> Ik besluit mijn verhaal en wil je alleen nog herinneren aan wat de Engelsen in hun kolonies hebben geleerd, namelijk dat alleen vrije plantages, waar geen slavernij is, sterk groeien en dat daar tegenover alle plantages met slaven kleiner worden – zóveel doen vrijheid en een zacht bewind voor de voortplanting van de mensheid. En, Alintera, die ongelukkige, vereelte knuisten hebben de grond moeten bewerken voor de koffie en de suiker, die jij nu in je poezelige handjes houdt, en wie weet met hoeveel tranen. Ze zijn vermoord om te kunnen voldoen aan jouw smaak; ze zijn gemarteld om aan jouw wensen tegemoet te kunnen komen. Het vocht dat jij in je koffiekopje hebt, is geen water meer, maar tranen. Wat zeg ik? Het is het bloed en het zweet van die stakkers die een blankere ziel hebben dan hun beulen. Drink dat zweet, vriendin! Drink dat bloed! Drink die tranen!

Moderne tijd

bron 5
De volgende fragmenten zijn citaten van Duitse politieke figuren uit de moderne geschiedenis:

> **fragment a**
> "De beste propaganda is die, die als het ware onzichtbaar werkt, die het gehele openbare leven doordringt, zonder dat het openbare leven ook maar enige weet heeft van de propaganda-initiatieven."
>
> **fragment b**
> "En nu hebben Engeland en Frankrijk eindelijk de enig mogelijke vraag aan Tsjechoslowakije voorgelegd: bevrijd het Duitse grondgebied en sta het af aan het Rijk."
>
> **fragment c**
> "Ik zie ons bij het tot stand brengen van de vrede niet de rol spelen van een scheidsrechter tussen allerlei verschillende opvattingen, maar, wat bescheidener, van een eerlijke makelaar die de zaak echt voor elkaar wil krijgen."
>
> **fragment d**
> "Onze toekomst ligt op het water."

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 6
In 1873 wordt in Nederland het Aardrijkskundig Genootschap opgericht. Kort na de oprichting schrijft François de Casembroot, lid van het Genootschap, aan het bestuur:

> Naar aanleiding van de laatste vergadering (…) verzoek ik de heren [van het bestuur] met enige spoed een onderzoek te organiseren naar bodemlagen en terreinen in het binnenland van Sumatra[1)], die mogelijk rijke bronnen bevatten, hetzij van steenkolen, hetzij van verschillende metaalertsen.
> Het is merkwaardig en bedroevend dat Nederlanders tot op de dag van vandaag volledig onbekend zijn met dit hoogst belangrijke deel van onze Indische bezittingen. Binnenkort zullen buitenlanders misschien proberen om die bronnen van welvaart en handel buiten ons om te zoeken en te vinden. Dit is geheel in strijd met ons standpunt, dat buitenlanders ons niet uit handen mogen nemen wat wij Nederlanders zelf even goed en beter kunnen doen.

noot 1 een eiland van de toenmalige kolonie Nederlands-Indië

bron 7
In juni 1919 wordt Matthias Erzberger benoemd tot minister van financiën van de Republiek van Weimar. Twee maanden later schrijft Karl Helfferich[1)] in een pamflet tegen hem:

> Dát is de heer Erzberger, de man die tijdens de wapenstilstand de Entente[2)] hielp ons in financieel opzicht te muilkorven en onze handelsvloot de havens van de Entente in dreef! Dát is de heer Erzberger, die ons naar Versailles heeft geleid, die tegenover de vijanden tijdens de vredesonderhandelingen te kennen gaf dat hij bereid was de oneerbare en slaafse vrede zonder enig voorbehoud te ondertekenen. Dát is de heer Erzberger, wiens naam voor eeuwig onlosmakelijk verbonden zal blijven met de ellende en de smaad van Duitsland! (...) Daarom is er voor het Duitse volk slechts één uitweg. Overal in het land moet met onweerstaanbare kracht de roep klinken: 'Weg met Erzberger!'

noot 1 Duitse extreemrechtse politicus
noot 2 De Entente is het bondgenootschap tegen Duitsland in de Eerste Wereldoorlog.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 8
Affiche van de Communistische Partij Holland (CPH) uit 1929:

Tekst affiche:
50 miljoen Indonesiërs wordt den mond gesnoerd. Alleen de Communistische Partij vecht voor hen. Kiest Louis de Visser.

Toelichting:
Het doek voor de mond heeft de kleuren van de Nederlandse vlag.
De hand links draagt een ring met daarop de Nederlandse Leeuw.
Rechts boven de schouder staat een hamer en sikkel (symbool van het communisme) afgebeeld.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 9
Op 30 januari 1933, de dag waarop Hitler tot rijkskanselier wordt benoemd, houdt de nationaalsocialist Hermann Göring een radiotoespraak:

> De dertigste januari 1933 zal de Duitse geschiedenis ingaan als de dag waarop de natie na veertien lange jaren van ellende, gebrek, vernedering en schande zichzelf heeft hervonden. Eindelijk is deze langverwachte dag gekomen, vandaag vieren we deze dag. Daarmee sluiten wij de donkerste episode in de Duitse geschiedenis af en beginnen een nieuw hoofdstuk. De titel van dit hoofdstuk zal zijn: de vrijheid en de eer zijn het fundament van de nieuwe staat.
> Vol dank kijken wij naar de nieuwe leider van onze grote beweging. Naar hem gaan de Duitse harten uit. Wij danken ook de grijze veldmaarschalk Von Hindenburg[1)], die vandaag met de jongere generatie een hecht verbond heeft gesloten. Naast de eerbiedwaardige veldmaarschalk, de leider van Duitsland in de grote oorlog, staat nu Adolf Hitler, de jonge leider van Duitsland, die uit het niets een sterke, toegewijde, machtige beweging heeft gecreëerd. (…) Wij zien het als een symbool dat de veldmaarschalk van de wereldoorlog zijn vertrouwen heeft geschonken aan de leiders van de jonge frontgeneratie.

noot 1 Von Hindenburg voerde vanaf 1916 het opperbevel over het keizerlijke Duitse leger en werd in 1925 gekozen tot rijkspresident (staatshoofd) van Duitsland.

bron 10
In 1933 nemen de nazi's het concentratiekamp Esterwegen in gebruik. Een jaar later wordt in het kampreglement bepaald:

> Het is de verantwoordelijkheid van iedere gevangene om erover na te denken waarom hij in het concentratiekamp terecht is gekomen. Hij krijgt hier de kans om in zijn houding tegenover het volk en het vaderland te kiezen voor de nationaalsocialistische *Volksgemeinschaft* of, als dat hem beter lijkt, te sterven voor de smerige (…) Joodse Internationale van Marx of Lenin.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 11
Een foto uit maart 1945:

Toelichting:
Op de foto is te zien dat de zestienjarige Willi Hübner wordt gefeliciteerd door Joseph Goebbels voor het ontvangen van het IJzeren Kruis 2e klasse. Het IJzeren Kruis 2e Klasse is een hoge Duitse militaire onderscheiding. Hübner ontving de onderscheiding vanwege zijn getoonde moed aan het Oostfront.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 12

In 1948 publiceert het Russische tijdschrift Krokodil deze prent van tekenaarscollectief Kukryniksy, met als titel: 'Trans-Atlantische hangbrug ontworpen door Marshall':

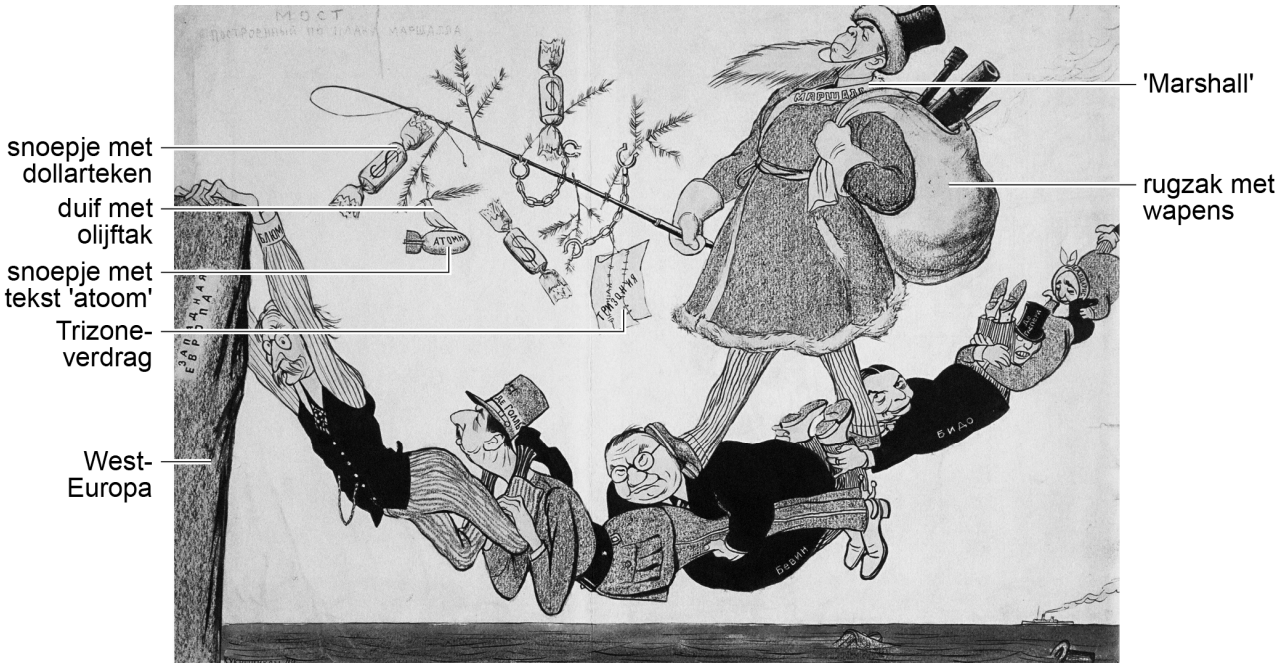

Toelichting:
Aan de rechterkant van de hangbrug bevinden zich de Verenigde Staten.
De duif met olijftak is een symbool voor vrede.
Het Trizone-verdrag betreft het samenvoegen van de westelijke bezettingszones in Duitsland.
Op de hangende figuren staan de namen van politici uit Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië en Griekenland.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.